

היום נלמד בעזרת ה':

מנחות דף עד

ייתיב רב יוסף: ישב רב יוסף לפני רב הונא, וישב ואמר - אמר רב יהודה אמר רב, אם אכל אבר מדולדל, חייב מלקות, לפי שאיסורו מן התורה.

אמר ליה ההוא מרבנן: אל תקשיבו לדבריו! כך אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמו של רב - אכל אבר מדולדל אינו לוקה, לפי שיש בהם רק מצוות פרישה מדרבנן.

אמר ליה רב הונא: אמר רב הונא לרב יוסף - אנחנו על מי נסמוך?

אהדרינהו רב יוסף לאפיה: החזיר רב יוסף את פניו בכעס לרב הונא ואמר לו - מה הקושיא?! אני דיברתי במקרה שהבהמה מתה, שאז היא 'עושה ניפול', שכאשר מתה בהמה שנמצא בה אבר מדולדל, אנו מחשיבים אותו כאילו נפל ממנה לפני שמתה והוא לוקה על איסור 'אבר מן החי', כי 'ההוא מרבנן' דיבר בשחיטה שאינה 'עושה ניפול'.

*

אמר רבא, מנא הא מלתא דאמור רבנן מיתה עושה ניפול שחיטה אינה עושה ניפול? לומדים זאת מהפסוק שנאמר לגבי שרצים "וְכָל אֲשֶׁר יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם בְּמָתָם יִטְמָא", מה "בְּמָתָם" בא למעט? אי אפשר לומר זה בא למעט שבחיייהם אינם מטמאים, שהרי את זה כבר למדנו "וְכָל אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם בְּמָתָם עָלָיו יִטְמָא", אלא הפסוק בא ללמדנו שמיתה עושה ניפול ואין שחיטה עושה ניפול, וכוונת הפסוק היא כך: "וְכָל אֲשֶׁר יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם בְּמָתָם", רק מיתה עושה ניפול לאברים המדולדלים שבהם, אבל שחיטה לא.

קושיא: אמר ליה רב אדא בר אהבה לרבא: והרי הפסוק הזה מדבר בשרצים שלא שייך בהם שחיטה כלל, ואיך אתה ממעט ממנו שחיטה?

תירוץ: אמר ליה: בהכרח שהמילה "בְּמִתָּם" היא מיעוט, שהרי לא צריך אותה לגבי שרצים, שהרי הפסוק מדבר על שרצים מתים (כפי שכבר נאמר "וְכָל אֲשֶׁר יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עָלָיו יִטְמָא"), אלא אם "בְּמִתָּם" לא נצרך לעניין שרצים שלא שייך בהם שחטיטה כלל (- שגם אם נשחטו דינם כאילו מתו ללא שחיטה) תנהו לעניין בהמה, והוא נכתב למעט ששחיטה אינה עושה ניפול.

קושיא: ואכתי מבעי ליה כעין מיתה, לחין מטמאים יבשים אין מטמאים: עדיין צריך את "בְּמִתָּם" ללמדנו שהם מטמאים רק כעין שעת מיתה שאז היו לחים, כלומר ששרץ יבש אינו מטמא.

תירוץ: תרי במותם כתיבי: "בְּמִתָּם" נאמר בתורה פעמיים, פעם אחת ללמדנו ששחיטה אינה עושה ניפול, ופעם נוספת ללמדנו ששרץ יבש אינו מטמא.

*

אמר רב חסדא: מחלוקתם של ר"מ וחכמים במשנתנו היא רק באבר של עובר חי, שכיון שיש במינו שחיטה לכן לדעת חכמים מועילה השחיטה גם לאבר היוצא לטהרו מטומאת נבילה, אבל באבר של עובר מת גם חכמים מודים ששחיטה עושה ניפול והאבר טמא בטומאת נבילה.

ורבה אמר כמחלוקת בזה כך מחלוקת בזה: מחלוקתם בין באבר של עובר חי ובין באבר של עובר מת.

*

למדנו במשנה - בן שמנה חי [וכו']: (- בן שמונה הוא נפל ועתיד למות, ואסור באכילה כטריפה, ואין שחיטתו מטהרתו לפי שאין במינו שחיטה).

קושיא: והתניא: והרי למדנו בכרייתא - עובר בן שמנה שנולד חי ונשחט יוכיח, שלמרות שיש במינו שחיטה אין שחיטתו מטהרתו, ולכן גם טריפה אפילו שיש במינה שחיטה, אין שחיטתה תטהר אותה. ע"כ הכרייתא.

משמע מהכרייתא הנ"ל שכן שמונה חי נחשב שיש במינו שחיטה, ואילו משנתנו אמרה שכן שמונה חי אין במינו שחיטה, לפי שהוא ממין הנפלים הוא שלא שייכת בהם שחיטה.

תירוצ: אמר רב כהנא: מה שאמרה הברייטא שיש במינו שחיטה, הכוונה שיש במינו שחיטה אגב אמו, דהיינו שכאשר הוא במעי אמו מועילה בו שחיטת האם, ולכן הוא נחשב שיש במינו שחיטה.

ותנא דידן מינא דאמיה לא פריך: אבל התנא של משנתנו חולק על סברא זו שהיתר עובר אגב שחיטת אמו מחשיב את העובר כמי שיש במינו שחיטה, אלא הוא סובר שלמרות שניתר העובר על ידי שחיטת אמו, בכל זאת כיון שאין זו שחיטה שבגופו, אין היתר זה מחשיבו כמי שיש במינו שחיטה, ולכן אין להקשות על התנא של משנתנו מהברייטא הסוברת ששחיטת האם מחשיבה את העובר שיש במינו שחיטה.

בברייטא לעיל הובאה ההוכחה מבן שמונה לטריפה, שכמו שבבן שמונה אין שחיטה מטהרתו למרות שיש במינו שחיטה, כך טריפה אין השחיטה מטהרת אותה. הגמ' שואלת:

ולא אי תנא דפריך, טרפה דשחיטתה מטהרתה מנא ליה: לתנא של הברייטא שמקשה מבן שמונה לטריפה, מנין לו שאכן שחיטה מטהרת את הטריפה? מדוע הוא לא יוכיח שכשם שבהמה טמאה שאסורה באכילה אין שחיטתה מטהרתה, כך טריפה שאסורה באכילה אין שחיטתה מטהרתה?

תשובה: נפקא ליה: הוא לומד זאת מדבר יהודה **אמר רב.**

דאמר רב יהודה אמר רב, ואמרי לה במתניתא תנא: נאמר בתורה "וְכִי יָמוּת מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הָיָה לָכֶם לֶאֱכֹלָה הִנֵּגַע בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד הָעֶרֶב", הלשון "וכי ימות מן הבהמה" משמעותו היא שאין הדין הזה נוהג בכל בהמה, אלא מקצת בהמה מטמאה מחמת מיתה, ומקצת בהמה אינה מטמאה מחמת כן. ואיזו זו היא הבהמה שאינה מטמאה במיתתה? זו טרפה ששחט אותה שנבלתה טהורה, למרות שלא הועילה לה שחיטתה להתירה באכילה.

*

בעי רב הושעיא: מה הדין אם הושיט את ידו למעי בהמה, ושחט את העובר שבמעיה שהיה בן תשעה חדשים חי, האם הועילה לו שחיטתו להתירו באכילה או לא?

תבעי לר"מ ותבעי לרבנן: הספק הוא בין לר"מ ובין לרבנן שנחלקו במשנה הבאה האם שחיטת בהמה מתירה את בן ט' חי שבתוכה (= זו דעת רבנן), או שצריך לשוחטו בפני עצמו (= זו דעת ר"מ).

תבעי לר"מ: יש להסתפק לדעת ר"מ, לפי עד כאן לא אמר רבי מאיר שבן פקועה בן ט' חי טעון שחיטה בפני עצמו, אלא במקרה שהעובר כבר יצא לאויר העולם, אבל כשהוא עדיין במעי אמו לא מתירה אותו שחיטתו.

או דילמא אפילו לרבנן: או שיש להסתפק גם לדעת רבנן, לפי שאמנם לדעתם שחיטת אימו מתירה אותו, אבל גם שחיטתו מתירה אותו, לפי שהתורה הכשירה בו ארבעה סימנים, שנים שלו ושנים של אימו.

הגמ' מנסה לפשוט את הספק:

אמר רב חנניא, ת"ש: למדנו במשנתנו – הרי שנולדה טרפה מן הבטן שלא היתה לה שעת הכושר, מנין ששחיטה מטהרתה? ע"כ המשנה. והרי דברי המשנה 'שנולדה טרפה מן הבטן' משמעותם אפילו שנטרפה רק שעה אחת לפני שיצאה מן הבטן, ובכל זאת היא נקראת 'שלא היתה לה שעת הכושר'.

ואי איתא: ואם אפשר לשחוט עובר בעודו במעי אמו והוא נותר בשחיטה זו, הרי מצאנו שיש מקרה שהיתה שעת הכושר לטריפה מן הבטן, וזה במקרה שהושיט ידו למעי בהמה ושחט את העובר לפני שנטרף, וכיון שהמשנה לא אמרה כן, הרי שהמצאות העובר במעי אמו לא מחשיבה אותו כמי שהיתה לו שעת הכושר, וא"כ נמצא שאין שחיטה באופן זה מועילה להתירו באכילה.

דחייה: אמר ליה רבא: תגרוס במשנה 'שנוצרה טרפה מן הבטן', דהיינו שמתחילת יצירתה היא כבר היתה טריפה, ובמקרה כזה אכן מעולם לא היתה לה שעת הכושר, וזה יתכן בעובר בעל חמש רגלים, שהוא טריפה מחמת הרגל החמישית, שבוודאי היא היתה בו משעה שנוצר במעי אימו.

משנה: השוחט את הבהמה: ומצא בתוכה ולד בן שמונה חודשים חי או מת, או שמצא ולד בן תשעה חודשים מת, לכו"ע הוא לא נחשב בעל חי בפני עצמו, אלא הוא חלק מהאמא שלו. ולכן הוא נותר בשחיטת אמו ואינו צריך שחיטה. והוא קורע אותו ומוציא את דמו, כי דם האיברים של בהמה אסור באכילה והעובר הוא כאחד

מאיכריה. (אמנם החלב שלו מותר באכילה). טעם הדבר, נאמר "וכל ... בבהמה אותה תאכלו" ללמד שולד הנמצא בתוך הבהמה מותר לאוכלו כחלק מהבהמה.

מצא בן תשעה חי: אבל אם מצא בתוכה ולד בן תשעה חודשים חי, לדעת רבי מאיר הוא נחשב כבהמה בפני עצמה, ולכן הוא טעון שחיטה וכן חייב עליו ב'אותו ואת בנו' (= אסור לשחוט אותו ואת אימו ביום אחד). טעמו של רבי מאיר בגלל שנגמרו חודשי עיבורו הוא נחשב בעל חי בפני עצמו, ועליו לא נאמר הפסוק "וכל בבהמה תאכלו". לדעת חכמים שחיטת אמו מטהרתו, ולכן הוא מותר באכילה ואין בו איסור של אותו ואת בנו. כי לשיטתם כל עוד העובר לא נולד הוא נחשב כחלק מהאמא שלו.

ר' שמעון שזורי אומר: אפילו אם הולד שנמצא בתוך מעי אימו חי, הוא עכשיו בן חמש שנים חורש בשדה, שחיטת אמו לפני חמש שנים טיהרה אותו, ומותר לאוכלו בלא שחיטה. (ובגמרא תתבאר המחלוקת בינו לחכמים).

קרעה: אם לא שחט את הבהמה אלא קרע אותה ומצא בתוכה בן ט' חי, לכו"ע הוא טעון שחיטה, לפי שלא נשחטה אמו.

נמרא: א"ר אלעזר א"ר אושעיא: כל מה שאמרו חכמים שעובר בן ט' הנמצא בתוך מעי אימו נחשב כחלק מהאמא שלו, דוקא לגבי הלכות שחיטה בלבד, והיינו שהוא פטור משחיטה. אבל לא לגבי שאר דברים.

שאלה: למעוטי מאי? תשובה: למעוטי חלבו וגידו: שחייב על אכילת החלב שלו וכן על אכילת גיד הנשה שלו.

שאלה: חלבו דמאי? על איזה חלב מדובר? אם תאמר על החלב של השליל (= העובר), הרי זו מחלוקת. לדעת רבי מאיר גיד הנשה נוהג בשליל, וכן חלבו אסור באכילה. לדעת ר' יהודה גיד הנשה אינו נוהג בשליל וכן חלבו מותר באכילה.

ואמר על כך רבי אלעזר בשם רבי אושעיא שהמחלוקת שלהם היא בעובר בן ט' חי, וכל אחד מהם הולך לשיטתו במשנתו (כי רבי יהודה הוא 'חכמים'). לדעת ר"מ שעובר בן ט' חי נחשב כבהמה בפני עצמה, ממילא גם הגיד והחלב שלו אסורים באכילה כשאר בהמה. ולדעת ר' יהודה (חכמים) שעובר בן ט' חי נחשב כחלק

מהאמא שלו, ממילא גם הגיד והחלב שלו מותרים משום שהם כעוד אחד מהאיברים של האמא (ורק הגיד והחלב של האמא עצמה אסורים באכילה).

נמצא שלדעת חכמים (רבי יהודה) החלב של העובר מותר, ואילו רבי אושעיא אמר שחכמים מודים שהוא אסור. אם כן בהכרח שלא על זה דיבר רב אושעיא!

אלא חלבו דגיד: ואם תאמר שמדובר על החלב של גיד הנשה עצמו, הרי גם בזה יש מחלוקת. לדעת רבי מאיר גיד הנשה מחטט אחריו בכל מקום שהוא, וחותר את שמנו מהשורש שלו בתוך הבשר. לדעת רבי יהודה חותכו בשווה לבשר של כף הירך, והשומן (= החלב) מותר. ואם כן רבי יהודה סובר שמותר לאכול את החלב של הגיד! והוא לא מודה לרבי מאיר לאסור אותו!

אלא אי אתמר הכי אתמר: אלא ר' אושעיא לא בא למעט חלב וגיד, כי לדעת רבי יהודה (חכמים) מותר לאכול גם אותם. אלא למעט 'רובעו וחורש בו', דהיינו שהרובע בן פקועה חייב מיתה, והחורש בו בכלאיים לוקה.

*

א"ר שמעון בן לקיש: לדעת רשב"ל לדברי רבי יהודה המתיר לאכול חלב של שליל, מותר גם לאכול את דמו של השליל. ולדברי רבי מאיר האוסר לאכול את חלבו, אסור גם לאכול את דמו. לדעת רבי יוחנן אף לדברי רבי יהודה המתיר לאכול את חלבו, אסור לאכול את דמו.

אייתיביה רבי יוחנן לר"ש בן לקיש: ממשנתנו. המוצא בן פקועה בן שמונה חודשים 'קורעו ומוציא את דמו'. מוכח שאפילו בן שמונה (שחלבו מותר לכו"ע) אסור לאכול את דמו. וכל שכן בן תשעה! תירוצו: א"ר זירא - **לומר שאין ענוש כרת**: רשב"ל לא התכוון לומר שלדעת המתיר בחלב מותר לאכול דם ממש, אלא רק שאין כרת על אכילת הדם אבל יש בזה איסור לאו. טעם הדבר, כי רבי יהודה סובר שהעובר אינו בהמה בפני עצמו, ולכן אין בו איסור כרת שיש באכילת 'דם הנפש' (= הדם שבו הנפש יוצאת), אבל יש בו איסור לאו שיש באכילת 'דם האיברים' כמו שאר הדם הנמצא באיברי הבהמה.

קושיא: למאן קאמרי? הרי מיהו המתיר חלב של שליל שעליו אנו מדברים? הלא הוא רבי יהודה. אך הרי לשיטתו אפילו על 'דם התמצית' יש איסור כרת (דם

התמצית - דם היוצא בשלב שאחר המיתה). ואם כן אמנם הדם היוצא מהעובר בשעת המיתה אינו נחשב 'דם הנפש', אבל הוא נחשב לכל הפחות 'דם התמצית' ולרבי יהודה הוא אסור בכרת! תירוצו: **תרגמא רב יוסף**: רבי יהודה לומד שחייבים כרת על 'דם התמצית' מדרשה בפסוק באיסור כרת על 'דם הנפש'. דהיינו בדם הנפש נאמר "כל דם" ומהמילה "כל" לומדים לרבות דם התמצית. ממילא רק בבהמה שחייבים על דם הנפש שלה כרת, ניתן לרבות גם את דם התמצית שלה לכרת. אבל בשליל שלא חייבים על דם הנפש שלו כרת, ממילא גם לא חייבים על דם התמצית שלו כרת.

*

ולד חמור שהוא בכור לאימו, צריך לפדותו בשה ולתיתו לכהן.

איבעיא להו מהו לפדות בנן פקועה? האם אפשר לעשות 'פדיון פטר חמור' בשה שהוא בן פקועה (הנמצא במעי אימו בן ט' חודשים חי)?

אליבא דר"מ: אליבא דרבי מאיר אין ספק שאפשר לפדותו. בגלל שלשיטתו הוא טעון שחיטה, ואם כן הוא שה גמור. והספק הוא אליבא דרבנן הסוברים ששחיטת אמו מכשירה אותו. האם בגלל זה הוא נחשב כבשר המונח בסל ואי אפשר לפדות בו. או מכיון שהוא רץ והולך ובא הוא נקרא 'שה'. נחלקו בזה מר זוטרא ורב אשי.

א"ל רב אשי למר זוטרא: מה טעמך שאתה אוסר? בגלל שאתה לומד "שה" "שה" בגזירה שווה מפסח, וכן פקועה פסול לקרבן פסח. אך אם כן תלמד גם מפסח עוד דינים ל'שה'. דהיינו כמו שלקרבן פסח כשר רק זכר תמים וכן שנה, כך גם כשר בשה לפדיון פטר חמור! מר זוטרא מתרץ: **תפדה תפדה ריבה**: נאמר פעמיים "תפדה" בשה, לרבות אפילו שאינו זכר תמים וכן שנה. רב אשי מקשה: **אי תפדה תפדה ריבה אפילו כל מילי נמי**: אם כן תרבה גם שה בן פקועה שיהיה כשר לפדיון! מר זוטרא מתרץ: **אם כן שה שה מאי אהני לך?** אם כן מה תלמד אותנו הגזירה שווה? אלא בהכרח שיש לרבות חלק מהדברים ולמעט חלק מהדברים. ומסתבר למעט בן פקועה כי הוא נחשב כבשר המונח בסל, ולרבות נקבה ובעלת מום ובת יותר שנה.

*

איבעיא להו מהו למנות בו ראשון ושני? שחטו בהמה ומצאו בתוכה בן ט' חי, והאמא נטמאה לאחר השחיטה (כמגע ב'אב הטומאה') כשהעובר עדיין בתוכה. מה דין העובר? לדעת ר' יוחנן האמא טמאה 'ראשון לטומאה', והעובר שנוגע בה טמא 'שני לטומאה'. לדעת רשב"ל העובר גם הוא טמא 'ראשון' כמו האמא, משום שהוא לא נחשב דבר נפרד מהאמא שלו אלא הוא כמו אגוז הנמצא בתוך הקליפה שלו. ואגוז הנמצא בקליפה שלו נחשב כ'יחידה אחת' עם הקליפה, וכשהקליפה נטמאת האגוז נטמא איתה באותה דרגה. ואנו לא אומרים שהאגוז יורד דרגה בטומאה, משום שהקליפה היא 'שומר' על הפרי. וכך גם כאן האמא היא 'שומר' על העובר, ולכן הוא חלק ממנה.

איתיביה ר"ש בן לקיש לרבי יוחנן: מהמשנה לעיל שנחלקו רבי מאיר וחכמים בעובר שהוציא ידו ושחט את אימו, שהאבר היוצא טמא כ'נבלה' ובשר העובר הנוגע בו טמא מהמגע באיבר. לדעת רבי מאיר הוא טמא כנוגע בנבלה, ולדעת חכמים טמא כנוגע בטריפה שחוטה. על כל פנים לכו"ע העובר שבתוך הבהמה מקבל טומאה מהאבר.

והרי כדי לקבל טומאה, צריך להיות לפני כן 'הכשר' של הדבר המקבל טומאה, על ידי הרטבתו במשקה. אמנם לשיטתי שהעובר והבהמה נחשבים כגוף אחד, מובן איך העובר נהיה מוכשר לקבל טומאה. כי האמא שלו נעשית מוכשרת לקבל טומאה על ידי דם השחיטה (שהוא אחד משבעת המשקים), והעובר הוא חלק ממנה. אבל לשיטתך שהעובר אינו חלק ממנה, איך הוא נעשה מוכשר לקבל טומאה?

אמר ליה - בשחיטה וכו' שמעון: הוא לא צריך להרטב על ידי משקה בשביל להיות מוכשר. כי המשנה סוברת כרבי שמעון (שהובא לעיל) שעצם השחיטה עושה 'הכשר' לקבל טומאה.